

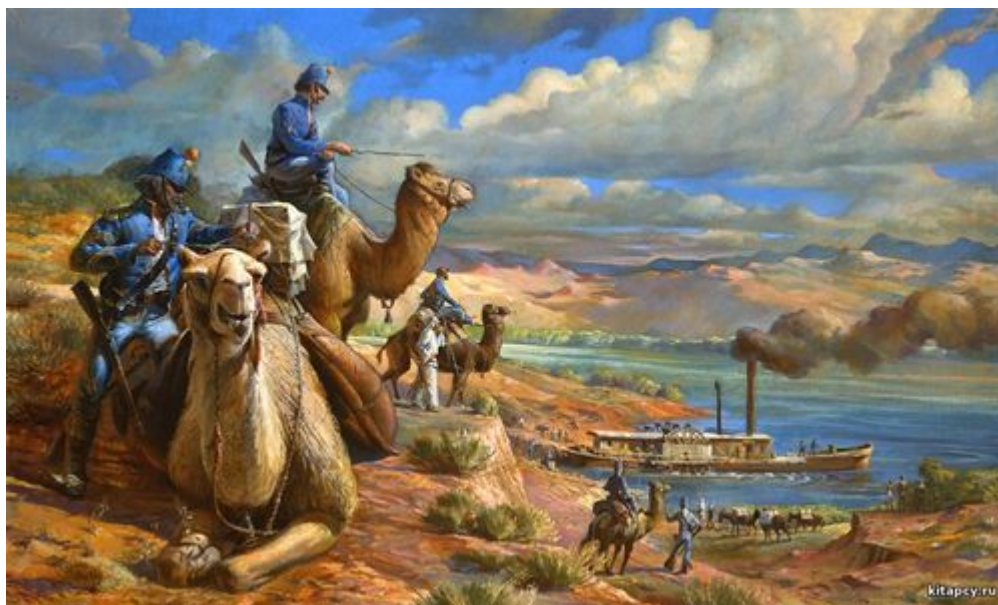
Amerikan çölllerinde osmanly legendasy: Hajy Aly ýa-da Hi Jolli

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Amerikan çölllerinde osmanly legendasy: Hajy Aly ýa-da Hi Jolli

AMERIKAN ÇÖLLERİNDE OSMANLY LEGENDASY: HAJY ALY ýa-da HI JOLLI

Hajy Aly heniz aýatda dirikä ol hakda san-sajaksyz hekaýatlar ýaýrapdy. Bu hekaýatlar onuň 1902-nji ýylda aradan çykandan soň rowaýatlara öwrüldi

Ýañy dörän ýaş döwlet ABŞ çäklerini Günbatara we Gündogara bakan giňeltmäge synanyşýan wagtynda ýerleriň kynçylykly şertleri birgiden bökdençlikleri döredipdi.

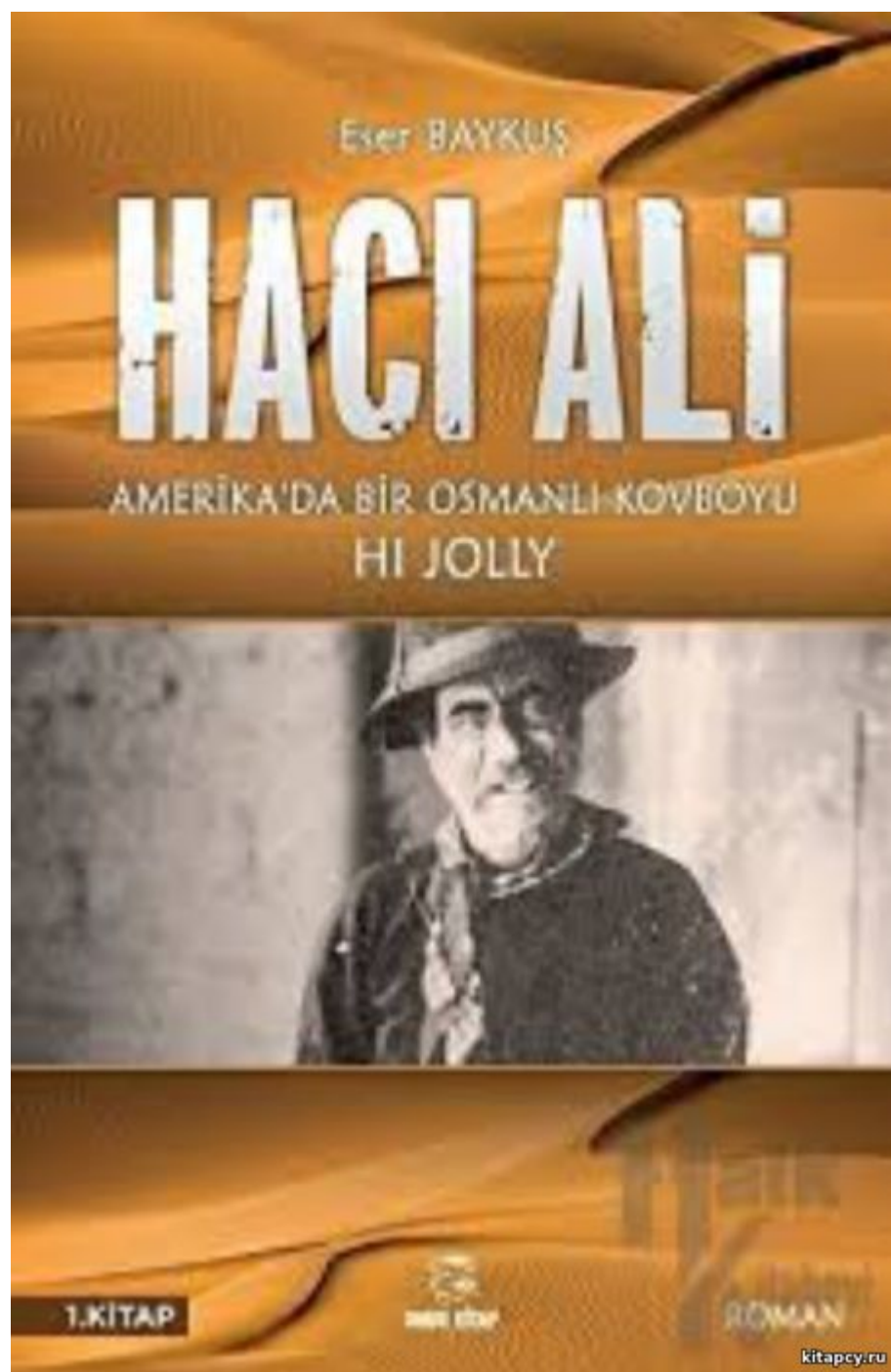
1846-njy ýylda bolup geçen Meksika urşy amerikan goşunynyň çöl şertlerinde örän gowşakdygyny görkezdi.

Goşun diýeniň diňe üstüni dolduryp, ýetmezini ýetirip duranynda güýçli bolýar, emma daş-damana we kötelli ýerlerde eşeklerdir atlar bilen ýük daşamak oňaýsyz methoddy.

Arizona, Kaliforniýa, Newada, Ýuta, Kolorado ýaly täze ýerlere heniz aýak hem basylmandy.

«Altyna hüjüm» döwresinde bolsa bu sebitiň mülki müňlerçe

amerikanyň heläk bolmagyna sebäp bolup, ykdysadyýetde garaşylan netijäni bermändi.

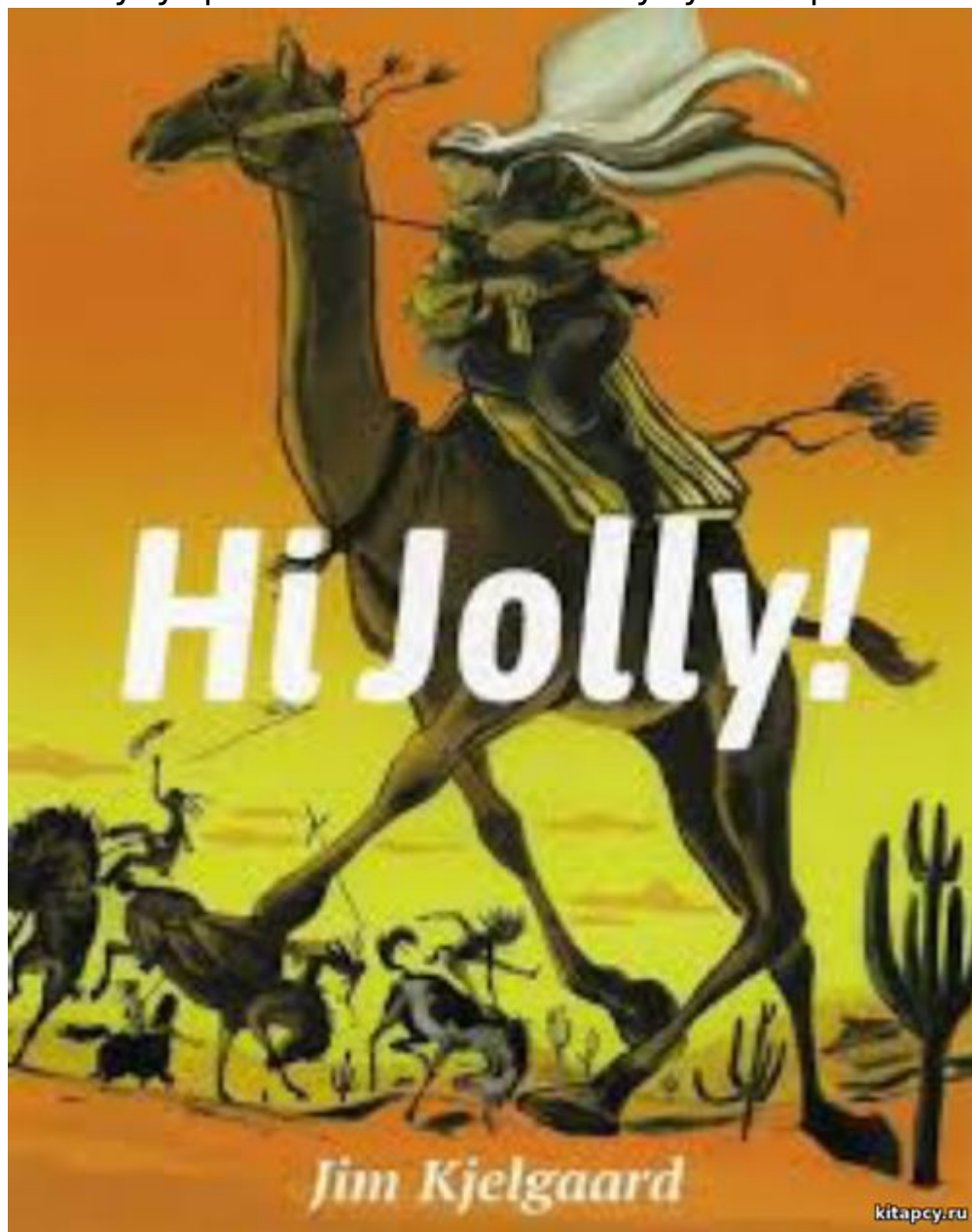

Transport kynçylygy düýpli howpsuzlyk problemasyny-da orta çykarypdy. Bandalar birýandan talaňçylyk etse, birýandan indeýler akýagyzlary ýerlerine golaýlaşdyrmazlyk üçin güýçli gozgalaň turzupdylar.

Indeýleriň serdary Sitlliň gizlin göreşi ähli goşun bölümlerini serhet ýakasyna çeken amerikanlar üçin içerki howpsuzlygy gözegçilik edip bolmaz ýaly ýagdaýa getiripdi.

Bu problemany çözüp, merkezi häkimiýeti täzedan ýola goýup

bilek ýeke-täk zat düýelerdi: «1854-nji ýylda amerikan goşunynyň günorta-günbatar şatlaryndaky transport, üpjüncilik we beýleki hyzmatlar üçin aýratynam düýelerden peýdalanmalydygyny aýdýan habarnama ýazyppy. Şeýle-de bu talabyny prezidente hat arkaly ýetiripdi.

Hat şeýle soňlanýardy:

«Gaýtalap aýdýaryn, harby we beýleki maksatlar üçin düýe we ýeke örküçli düýe ulanyljakdygy üçin garaşylýan artykmaçlyklara we üstünliklere ünsüňizi çekesim gelýär.»

Prezident Franklin Pirs haty okap, haýran galdy. Gaýta-gaýta okady. Hawa, uruş ministri düýe diýilýän geňsi jandaryň, özem Amerika yklymynda heniz görülmedik haýwanyň gürrüňini edýärdi. Gojaman amerikan goşunynyň üstünligi düýelere galaýdymyka? Tapylan iň soňky çykalga şumydy? Ol dessine uruş ministrini Ak

tama çağyrdy.

Dewis prezidentiň gapysynda garaşyp durka meseläni nähili düşündirjegini pikir edýärdi. Ol düýeler hakda ep-esli maglumat toplapdy. Aýratynam Ýakyn Gündogarda bolan uruşlarda düýeleriň ulanylmagt hemişe üstünlik getiripdi. Uly Amerika çölüniň Saharadan näme tapawudy bar?

– Aýt bakaly, Dewis, düýe meselesi nähili zat bolýar?

Dewis ýuwdundy, söze nädip başlajagyny pikir etdi.

– Hormatly prezident, taryhda ähli uly uruşlar hemişe haýwanlaryň kömegi bilen gazanyldy. Mysal üçin beýik serkerde Gannibal rimlilere garşy pilleri ulandy. Könäniň söweşjeň arabalaryny atlar çekýärdi. Biziň atalarymyz ümmülmez Amerikany atlar bilen eýelemedilermi?

– Esasy gürrüňe gel, wagtym az.

– Gepiň keltesi, Günorta-günbatarda üstünlik gazanmagymyz we eýelän ýerlerimizde pozisiýamyzy berkitmek üçin bu haýwanlara mätäçligimiz duýulýar.

– Diýmek, şugadar urşuň we sowulan puluň yzyndan işimizi ýola goýmak üçin günümüz düýelere galdymy?

– Hakykatdanam şeýle, hormatly prezident. Özem iň gysga wagtyň dowamynda.

Prezident mys-mys edip gülyärdi. Ol bialaç başyny egdi.

– Nirden tapjak o düýeleri?

– Hormatly prezident, meň bir planym bar .

– Göreli bakaly, näme bolýarmyş?»

(Wural Ýigit «Hajy Aly Hi Jolli»).

Hacı Ali -Hi Jolly

Amerika'da Bir Osmanlı

Dr. Vural Yiğit

kitapcy.ru

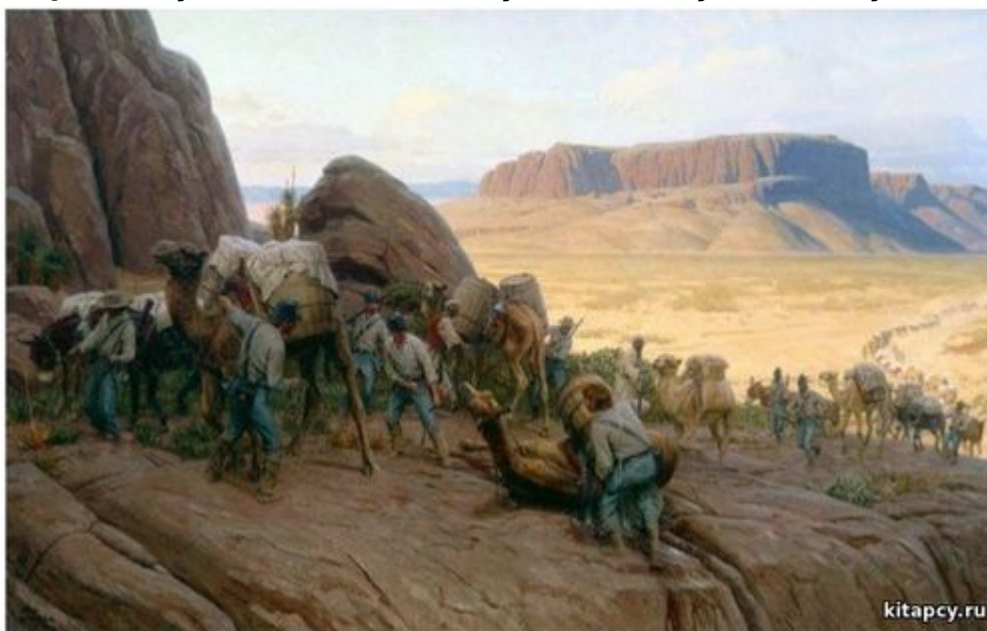
Gürrüni edilyän çözügüt alys ýurtlara uzaýardy. ABŞ-nyň derdine çäre yzy üzülmeýän uruşlaryň we syýasy konflikleriň arasynda dik durmaga jan edýän imperiýanyň paýtagty Stambuldady.

Aslynda amerikanlar türklerden öň iňlislerden we fransuzlardan düýe bermegi haýyş edipdiler. Emma olar ýa-ha üns berilmedi ýa-da sowgat berlen düýeler gämä mündürilmänkä ölüp gidipdiler.

Ýewropalylar öňki koloniýalaryny äwenokdylar ýa-da olara ýardam edesi gelenokdylar.

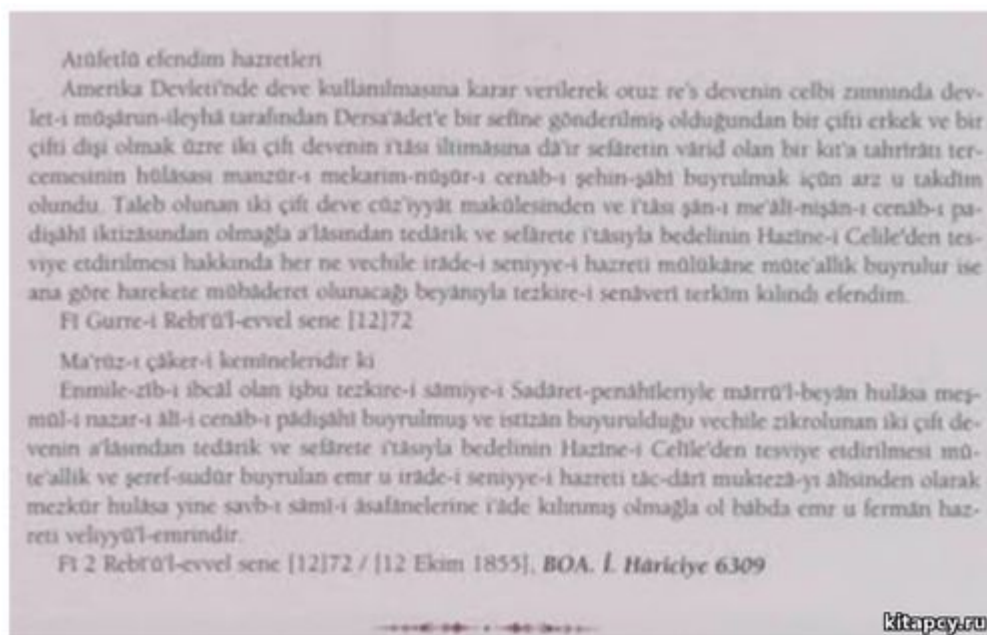
Afrikada we Ýewropada aýlanmadyk şäher goýmadyk amerikan delegasiýasyna hiç kim düýe berenokdy.

Delegasiya ahyrsoňy 1855-nji ýylda Stambula geldi.
Toparyň bişowlygyna seretseňizläň: Osmanly şol wagtlar Krym
urşundady we Stambuldaky ähli düýeler Kryma sürlüpdü.

Düýeleriň äkidilişi / Surat: Petroleum Museum

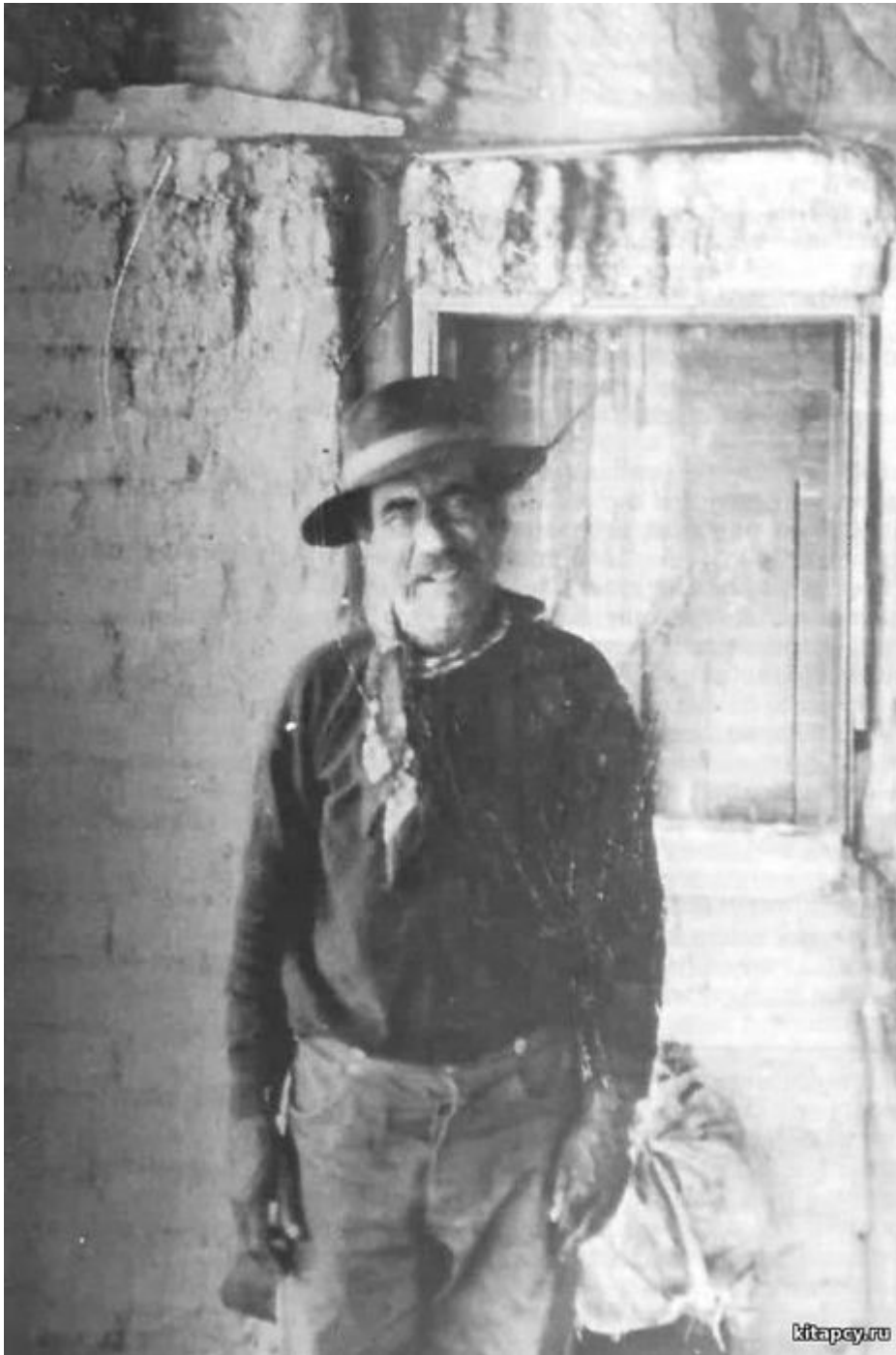
ABŞ-lylar ahyrsoňunda haýyşlaryny Soltan Abdylmejidiň
dykgatyna ýetirmegi başaranlarynda nesibeleri çüwdü. Soltan
olaryň sorayan düýelerini beripdir we dört düýäni-de hut öz
adyndan sowgat edipdir.

Düýe berlendiginiň akty / Surat: Premýer-ministrliğiň Osmanly arhiwi

Amerikanlar Izmir portunda düýeleri äkitmek üçin özlerine

kömek edip biljek dost edindiler.
Ine, Hajy Alynyň kyssasy-da şeýdip başlaýar...

Hajy Aly

• **ABŞ ýollarynda osmanly raýaty**

Jepbar aganyň ogly Aly kerwen bilen Mekgä gidip haj parzyny berjaý edip gelendigi üçin Hajy Aly ady bilen tanalýardy. Siriýada doglandygy çak edilýän Hajy Alynyň tutuş durmuşy düýelere örklenipdi. Hajy Aly osmanly goşunynyň düýelere esewan etme we ýük urma

işlerine seredýärdi. Ol Krym urşy ýaly birnäçe ýerlerde uly hyzmatlary edipdi.

Hajy Alynyň indiki etmek işi hyýalbent amerikanlara düýe satyn almakdy.

Bu söwdada Hajy Aly myhmanlara hem-ä sagdyn düýeleri alyp beripdir, hemem olaryň aldanmalarynyň öňüni alypdyr. Hajy Alynyň ABŞ-na gidişini bolsa Wural Ýigit şeýle gürrüň berýär:

«Taýýarlyk işleri gutarandan soň Porter we Harris söz berişleri ýaly Hajy Alyny-da öz ýanlary bilen äkitmelidi. Çünki hakykatdanam düýelere gowy düşünýän adamlar gerekdi.

Şeýle-de ondan ýanyna 4-5 sany kömekçi almagy islediler. Aly muňa eýýäm taýýarlyklydy, çünki özlerinden öň gidenlerem özi ýola salypdy. Emma bu gezek özi-de gitmeli bolansoň, ýanynda bolmaly adamlary öňünden özi saýlap goýup, olary Amerika gitmäge razy edipdi. Aslynda olar alty sanydy, aralarynda kimler ýokdy:

Izmirde doglan asly rumly düýe çopany Ýorgo Karalambo. Ol soňra Amerikada «Grek Jorj» ady bilen tanalypdy. Ady bize öňdenem tanyş asly rumly lewantiýs Mimiko Tedora hem başyndan bäri bardy. Oňa gysgaça «Miko» diýlipdir. Hajy Ýannako (Hajiatis Ýannako) hem gysgaça «Hajy Ýany» diýlipdir. Hor we uzyn boýly bolandygy üçin oňa Amerikada «Long Tom» (Tom şilliň) diýip at berlipdir. Anastasio Koralli (Tom kelte), Mikelo Georgios, Ýanni Ilato, Ýorgios Kostis saýlanyp alynan beýleki kömekçilerdi.

- **ABŞ-nyň düýeli goşun bölümleri**

Amerikan goşunynyň şeýle görnüşde guran «Düýeli goşun bölümleri» agyr uruş şertlerinde hem-de merkezi häkimiýetiň berkidilmeginde möhüm rol oýnady.

Hajy Aly köptaraply häsiýeti bilen bu geçen döwürde amerikanlar tarapyndan diýseň gowy görüldi. Uruş gutaranda Alynyň ähli egindeşleri ylla osmanly esgerine dönüpdü, emma Aly özüni Ýabany Günbataryň howurly topraklaryna degişli hasaplaýardy.

Amerikan hamhyýalyna özüni geregindenem artyk bagyş eden Hajy Aly kömür gazuw we altyn gözlegi işlerine-de girişipdi. Aly düýelerini şular ýaly kyn işlerde ulanyp, möhüm işleri etdi.

Hajy Alynyň düýeli goşun birligi

Hajy Aly altyn tapmaktan zyýada altyn gözleýänlere gol-ganat bolmagy bilen meşhurlyk gazandy, çünki garakçylaryň ýaýnap ýaşayan ýurdunda Aly eli arassalygy bilen dillere dessan bolupdy.

Hi Jolli ady bilen tanalan Hajy Aly ahyrsoňunda amerikan raýatlygyna geçip, Filip Tedro adyny aldy.

1880-nji ýylda Getridus atly meksikan gyzyňa aşyk boldy we ep-esli galyň töläp, ol gyzy özüne nikalap aldy.

Hajy Aly dem-dynjyny alyp, ömrüniň hezilini görüp ýörkä, amerikan goşuny oňa ýene bir haýyş bilen ýüzlendi. Bu gezek didiwana mündürilen indeý Geranimonyň özüdi. Osmanly raýaty bolan Hajy Aly Gerenimonyň söbügine mündi. Gerenimo dogduk ýurduna wepaly gahryman apaçileriň biridi we ol amerikan goşunyna garşy mertlerçe söweşýärdi.

Gerenimo

Hajy Aly bu tabşyrykdaky yzçylygyny artygy bilen ýerine ýetirenden soň dürli ýerlere pytran we özüni öňünde bergili saýýan düýeleriniň gözlegine çykdy.

Aly düýeleriniň zyndan selpäp ýörşüne, aýaly ony taşlap gitdi. Hajy Alynyň gözüne düýeden başga zat görünenokdy. Düýeler onuň üçin aýalyndanam gymmatlydy. Ol çyr-çytyr bolup düýelerini gözleýärdi we olaryň başyny jemlemäge synanyşýardy. Bu ýagdaý onuň saglygynyň peselmegine-de sebäp boldy.

Ýetmiş üç ýaşly gojanyň aklyndan azaşan ýaly amerikan çölllerinde düýe gözläp ýörşi halk arasynda birgiden rowaýatlaryň döremegine getirdi.

Hajy Aly heniz aýatda dirikä ol hakda san-sajaksyz hekaýatlar ýaýrapdy. Bu hekaýatlar onuň 1902-nji ýylda aradan çykandan soň rowaýatlara öwrüldi.

Hajy Alynyň iň soňky düýesi 1946-njy ýylda Arizonada ele salyndy. Arizonalylar halk gahrymanyna öwrülen Hajy Alynyň mazaryna 1934-nji ýylda ýadygärlik dikdi.

kitapcy.ru

Hajy Alynyň mazary

Her ýyl Hi Jolliniň hormatyna geçirilýän dabaralarda Hajy Alynyň ady ýat edilýär we mazarynyň başyna ýatlanýar.

**Giňişleýin öwrenmek isleýänler Wural Ýigidiň «Hajy Aly Hi Jolli» makalasyny we professor Ibrahim Kalynyň «Men, başgasy we beýlesi» («Ben, Öteki ve Ötesi») kitabyny okap bilerler.*
Mehmet MAZLUM ÇELİK.

Sişenbe, 29.03.2022 ý. Taryhy şahslar